

YUNAN - ROMA DÖNEMİ ANADOLU SANATINDA BOYNUZLU FİGÜRLER

MÜKERREM (USMAN) ANABOLU

Yunan - Roma Dönemi Anadolu Sanatında güç simgesi olan boğa boynuzları, tanrıların, yarı tanrıların ve karışık yaratıkların başlarını süslemişlerdir. Boğa boynuzlu olarak gösterilmiş olan tanrıların başında, ırmak tanrıları ile Zeus Olbios gelirler. Aiolis bölgesindeki Tisna şehrinin M.Ö. IV. yüzyılda darbettirmiş olduğu sikkeler¹ de, Tisnaios veya Titnaios Irmağı'nın Tanrısı, boğa boynuzlu genç bir erkek başı şeklinde gösterilmiştir (Res, 1). Lâkin Hellenistik Dönem'in sonlarına doğru yapılmış olan Nil Irmağı'nın Tanrısı Heykeli'nin etkisindeki sikke sanatkârları, Roma İmparatorluk Dönemi'nde uzanmış yatmış duran ırmak tanrısı betimlemesine yer vermişlerdir.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, Bandırma ile Gönen arasında bulunmuş olan bir Adak Steli (1909 Env. No. lu Eser)² vardır. Bunun alınlığındaki boğa başındaki boynuzlardan başka gösterilmiş olan Zeus figürünün başında da boynuzlar vardır (Res. 2). Zira bu, Zeus Olbios'a adanmış bir adak stelidir. Zeus Olbios, uzun saçlı, sakallı ve boynuzludur. Kısa bir khiton ile khimation giymiştir. Sol elinde âsâ, sağ elinde phiale tutarken libation yapar. Yanında, kanatlarını kapatmış duran bir kartal figürü yer alır, Zeus Olbios kültü, Mysia bölgesinde yaygın olan bir kültür ve tarlalarda çalışanlar için önemlidir. Lâkin 1'den fazla Olba Şehri vardır. Bunlardan biri Çanakkale Boğazı'nda, biri de İzmit Körfezi'nin kıyısındadır³.

Mümbitlik, Bereket, Şarap ve Sarhoşluk Tanrısı Dionysos ile onun çevresini oluşturan satyrler ve Pan da boynuzludurlar.

¹ Wroth, *A Catalogue of the Greek Coins of Troas, Aiolis and Lesbos* (London, 1892), s. 149, no. 1, lev XXIX/12; Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen* (München, 1890), s. 275, no. 24; Head, *Historia Numorum* (2. baskı, London, 1911), s. 557.

² Edhem, Relief Votif au Musée Impérial Ottoman, *Bulletin Correspondance Hellénique*, c. XXXII (1908), s. 521-528, lev. v. ve vi; Hasluck, *Cyzicus* (Cambridge, 1910), s. 272, no. 16; Mendel, *Catalogue des Sculptures Grécques, Romaines and Byzantines*, c. III (Macon, 1909), s. 39-41 (s. 40'da çizimi verilmiş).

³ Edhem, *Adı Verilmiş Olan Eser*, s. 523.

Tire Müzesi'ndeki 39 Env. No.lu Boynuzlu Erkek Başı⁴'nın Dionysos başı olması olasılığı, fazladır (Res. 3). Yüzeyi fazlaca aşınmış olan bu mermer başın burnu, kırık ve noksandır.

Ephesos'da bulunup Viyana'daki Kunsthistorisches Museum'a götürülmüş olan I 834 Env. No.lu Mermer Satyr Başı⁵ ile İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 11513 Env. No.lu Terra Cotta Pan Başı⁶ da, boynuzludurlar. Lâkin Pan'ın boynuzları, doğal olarak keçi boynuzlarıdır.

1877'de İzmir'de satın alınmış olan Berlin'deki Heykel Altık (Kaide)⁷, kabartma olarak yapılmış olan boğa boynuzlu bir erkek figürü içerir.

Bunlara ek olarak Hall, Pisidia bölgesindeki Bostandere mevkinde kabartma olarak yapılmış bir Boğa Başlı Büst⁸ görmüş olduğunu söyler.

Ben de, İznik Müzesi (Yakup Çelebi Zaviyesi) nde içerisi oyulup boşaltılmış olan Mermer Kabin Köşe Parçası⁹ na rastladım. Bunun dış yüzeylerinden birincisinde başında boğa boynuzu gibi 2 sivri uç taşıyan bir erkek başı, ikincisinde başında şua çelengi taşıyan bir erkek başı canlandırılmıştı (Res. 4 ve 5). İşçiliği kaba olan bu eserde, gözbebekleri, incision ile belirtilmişlerdi. Bundaki birinci erkek başının boynuzlu olduğu düşünülebilirse de ben, buradaki sivri uçların boynuz oldukları kanısında değilim. Şua çelengi taşıyan erkek başının, Helios olduğunda kuşku yoktur. Bu böyle olunca Güneş Tanrısı Helios'un yanında Ay Tanrısı Lunus gösterilmiş olabilir. Zaten birinci erkek başındaki sivri uçlar, başın arkasındaki bir yerden başlamaktadırlar. Nitekim Hamilton, Kula'nın kuzeybatısındaki Hamamlı mevkiinde başına Phrygia külhahı giymiş bir Lunus Kabartması¹⁰ bulmuştur. Bunda, yenidoğmuş ay (hilâl)ın sadece bir yarısı gösterilmiştir (Res. 6). İznik Müzesi'ndeki Eser'deki sivri uçlar, yenidoğmuş ay (hilâl)ın uçları olabilirler.

⁴ Yayınlanmamış.

⁵ Oberleitner, Gschwantler, Bernhard - Walcher ve Bamer, Kunsthistorisches Museum. Wien. Katalog der Antiken Sammlung II. *Funde aus Ephesos und Samothrake* (Wien, 1978), s. 64, no. 49, res. 45.

⁶ Yayınlanmamış.

⁷ Königliche Museen zu Berlin, Beschreibung der Antiken Skulpturen (.....), s. 244, no. 637.

⁸ Hall, Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia, *Anatolian Studies* c. XVIII (1968), s. 87, no. 47, lev. XXIII a ve XXIII b.

⁹ Yayınlanmamış.

¹⁰ Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, c. II (London, 1942), s.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 2275 Env. No.lu Minautoros Başlı Konsol¹¹ da, boğa boynuzları içerir.

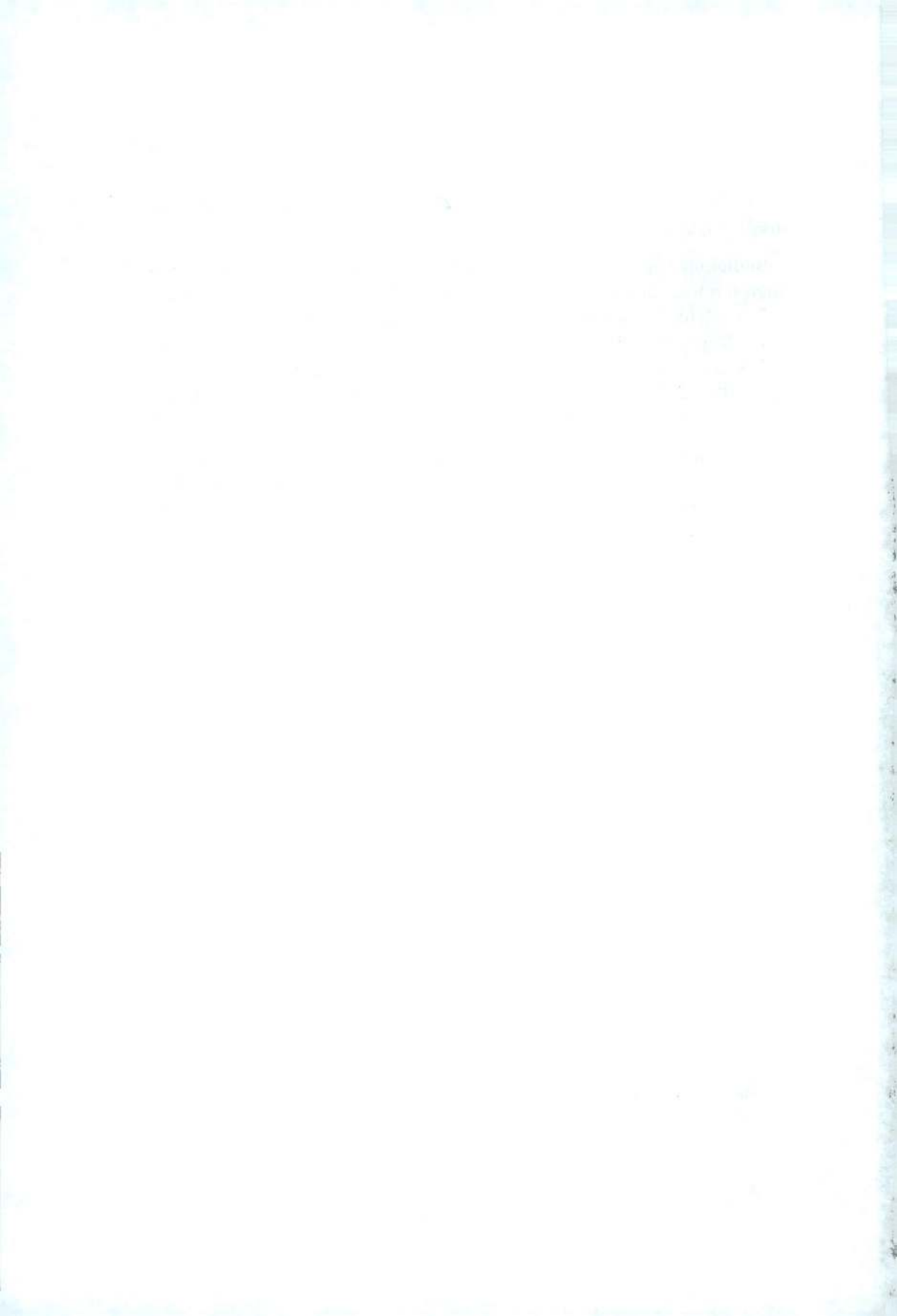
Bildiğimiz üzere Büyük Alexandros'un ve Lysimakhos'un darbettirmiş olduğu tetradrakhmilerde, Büyük Aleksandros boynuzlu olarak gösterilmiştir. Zira Büyük Aleksandros, Mısır seferi sırasında, Siva vahasındaki Zeus Ammon Tapınağı ve Kehanet Ocağı'na uğramış ve oranın başrahibi tarafından "A m m o n ' u n O ğ l u " olarak selâmlanmıştır¹² (M.Ö. 331). Bu nedenle Büyük Aleksandros, boynuzlu olarak betimlenmiştir. Lâkin başındaki boynuzlar, boğa boynuzları değil koç boynuzlarıdır.

Diğer taraftan Lykia'nın Pınara şehrindeki kaya mezarlarından birinin cephesinde, orta akroterin yerinde, kabartma olarak yapılmış 2 boğa boynuzu vardır. Bu, mezara kötülük etmeye niyetlenenleri etkisiz bırakmak için buraya konulmuş olan apotropaik anlamda bir betimlemedir¹³.

¹¹ Mendel, *Adı Verilmiş Olan Eser*, c. II, s. 193/194, no. 500 (2275).

¹² Mansel, *Ege Ve Yunan Tarihi* (Ankara, 1947), s. 410.

¹³ Bean, *Lycian Turkey* (London, 1978), s. 77, Lev. XXXIV.

Res. 1 - M.Ö. IV. yüzyılda darbettirilmiş olan Tisna Sikkesi.

Res. 2 - Zeus Olbios'a ithaf edilmiş olan Adak Steli.

Mükerrem (Usman) Anabolu

Res. 3 - Tire Müzesi'ndeki 39 Env. No'lu mermer erkek başı.

Res. 4 - İznik Müzesi (Yakup Çelebi Zaviyesi)'nde bulunan mermer kabın köşe parçası.

Res. 5 - İznik Müzesi (Yakup Çelebi Zaviyesi)'nde bulunan mermer kabın köşe parçası.

(Figure of Lunus on rocks at Hamamlı.)

Res. 6 - Kula'nın kuzeybatısındaki Hamamlı mevkiinde bulunan Lunus kabartması.

